

je znatan dio fonda koji je došao u vlasništvo države te je tako učinjen veliki korak prema kasnijoj nacionalizaciji. Ukratko, nakon rata čast je kao „simbolički kapital” došla pod udar pravnih normi.

U posljednjem dijelu knjige nalazi se sažetak na engleskom jeziku (str. 207–212), poglavlje s faksimilima dokumenata ključnih za analizu rada sudova slovenske narodne časti (str. 213–249), popisi korištenih izvora i literature, dokumenata, fotografija i tablica te popis kratica i imensko kazalo (str. 250–281). Objavljene fotografije izrazito su važne i u većoj mjeri javnosti dosad nepoznate, stoga predstavljaju veliku vrijednost knjige. Koliko sam upoznata, sličan materijal za područje Hrvatske ne postoji.

Ova monografija temelji se na brojnom i iscrpnom arhivskom gradivu, relevantnoj i komparativnoj literaturi te brojnim napisima iz tiska, koji je za ovu temu iznimno bitan. Upravo zbog toga knjiga Mateje Čoh Kladnik daje sustavan i minuciozan pregled rada sudova slovenske narodne časti. U njoj iznosi konkretne brojeve, brojne statistike i reprezentativne slučajeve koji svjedoče o poslijeratnom pravu i pravdi. Zaključci koje donosi utemeljeni su, nepretenciozni i jasni. Stoga ni u kojem slučaju ne možemo reći da je riječ o revizionizmu, koji se vrlo često spominje kad god se pojavi neka slična tema iz neposrednoga poraća. Iako se radi o jednom kratkom vremenskom isječku nakon rata, njegove posljedice i danas trpe brojna društva na ovim prostorima.

Martina Grahek Ravančić

Srđan Mičić, Jovan Čavoški, ed., *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2022), 506 str.

Sredinom 2022. iz tiska je izišao zbornik radova *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment*, koji su uredili Srđan Mičić i Jovan Čavoški. To je svojevrsna krana projekta *Yugoslavia's Comparative Historical Experience with the Policies of Alliance-making and Neutrality/Non-Alignment*, koji je 2020. – 2022. financirao Fond za nauku Republike Srbije. Nažalost, zbog epidemioloških uvjeta izostale su mnoge planirane projektne aktivnosti, posebice one vezane uz istraživanja članova projektne tima u inozemstvu. Unatoč tome, ovaj je zbornik uspio pokazati kako je tijekom XX. stoljeća, u doba monarhističke južnoslavenske države, a zatim i njezine socijalističke nasljednice, Jugoslavija nastojala izgrađivati vanjsku politiku kroz sustave savezništava, a u kasnijoj fazi i politiku neutralnosti, koja se transformirala u ono što nazivamo *nesvrstanošću*.

Upravo su na tu dvojnost kratko upozorili i Srđan Mičić i Jovan Čavoški u zajedničkom predgovoru („Foreword”, str. 9–20). U njemu su dali i pregled pristupa te ciljeva raznih priloga zbornika. Još su detaljnije razradili razne suprotstavljene ideje i historijske promjene koje su utjecale na ostvarivanje vanjske politike Jugoslavije u svojevrsnoj uvodnoj studiji „Alliances and Neutrality/Non-Alignment before and

after the Second World War: A Theoretical Framework” (str. 21–51). U tom prilogu uočili su i promjene u pristupima istraživanju i definiranju pojmova koji su se događali u raznim razdobljima. Ovaj prilog prati i bogat popis najrelevantnijih neobjavljenih i objavljenih izvora te kvalitetne strane literature koja upućuje prema dubljem razumijevanju nekih od fenomena koje su urednici, ovdje kao autori, spomenuli u ovom kratkom, ali vrlo preciznom tekstu.

Nakon toga Srđan Mičić u prilogu „Shifting in the Yugoslav Foreign Policy from Regional Alliance to Neutrality” (str. 53–139) daje detaljan kronološki uvid u vanjskopolitičke napore i ideale Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije. Pritom analizira posebice fenomene jugoslavenskoga osiguravanja vlastitih granica, ali i uklapanja te države u sustav kolektivne europske sigurnosti i kooperacije u međuratnom razdoblju. Mičić ističe važnost uvjetno rečeno srodnih država u okruženju (npr. Mala antanta), ali i važan zaokret koji se događa otprilike 1937., kad Jugoslavija svim silama nastoji ostvariti politiku neutralnosti, što joj ipak nije pomoglo da izbjegne rasap 1941. godine.

U idućem prilogu, „Yugoslavia’s Experience with the Non-Aligned Movement: Reconciling Formal Participation and Non-Bloc Policies” (str. 141–216), Jovan Čavoški opisuje okolnosti nastanka i razvoja politike i organizacije Nesvrstanih iz perspektive želja i potreba socijalističke Jugoslavije, jedne od predvodnica toga hladnoratovskoga pokreta. Autor nastoji prikazati očekivanja jugoslavenske politike bez nepotrebnoga romantiziranja. Pritom promatra u prvom redu kako se *nesvrstanost* postupno oblikuje i institucionalizira, ali i kako se u pokretu 70-ih i osobito 80-ih godina XX. stoljeća javljaju disonantni tonovi zbog kojih, kao i zbog završetka hladnoga rata, pokret zapravo nikad nije ostvario najavljene ciljeve.

Aleksandar Životić u poglavlju „The Yugoslav State and Military Alliances: Between Partnerships and Neutrality” (str. 217–288) nastoji prikazati vanjskopolitičke promjene u monarhističkoj i socijalističkoj Jugoslaviji koje su bile vezane uz participaciju te države u raznim bilateralnim i drugim međunarodnim obrambenim paktovima. Autor naglasak stavlja na pokušaj da se ostvari sigurnost Jugoslavije politikom prijateljstva s bivšim državama Antante, prije svega Francuskom 20-ih i 30-ih godina, preko politike neutralnosti prije izbivanja Drugoga svjetskog rata, pa do ulaska u sferu interesa Sovjetskoga Saveza koja dolazi s vlastima nove socijalističke Jugoslavije 40-ih godina. Njezinom propašću Jugoslavija se od kraja 1949. pa do kraja svojega postojanja više okrenula politici miroljubive koegzistencije i nesvrstanosti. Životić pokazuje da je unatoč tome od 50-ih godina postojala aktivna komunikacija Jugoslavije i na vojnom polju sa zemljama u okruženju, ali i udaljenijim članicama NATO-a i Varšavskoga pakta.

Idući prilog, „Political Parties and Movements as Alternative Options for Yugoslavia’s Policy of International Cooperation” (str. 289–355), djelo je Aleksandra V. Miletića. U njemu analizira razne alternativne, mahom oporbene političke stranke i pokrete s kojima je Jugoslavija nastojala izgrađivati dobre odnose. Za razliku od prethodnih preglednih poglavlja, ovo započinje oko 1950., kad Jugoslavija počinje izgrađivati sustav vlastite vanjske politike, te se fokusira na odnose sa socijalističkim i socijaldemokratskim strankama prije svega u zapadnoeuropskim zemljama tijekom

50-ih i 60-ih godina. Autor vješto ističe da se upravo preko kontakata s tim strankama Jugoslavija legitimirala na ideološkom polju te na neki način izišla iz ideološke izolacije u kojoj se našla nakon sukoba s Informbiroom.

Aleksandar Rakonjac u glavi „Post-War Transformation of Yugoslav Economy (1945-1952)” (str. 357–427) bavi se povezanošću vanjske politike i ekonomije Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata. To doba za Jugoslaviju započinje kopiranjem sovjetskoga modela planskoga gospodarstva. Ipak, razdoblje planske privrede i jugoslavenske povezanosti sa Sovjetskim Savezom (i njegovim satelitima), koje su obilježili veliki unutarnji reformski zahvati u Jugoslaviji, kao i promjene organa koji su rukovodili tim reformama, prešlo je već 50-ih godina u fazu decentralizacije, tj. pod ingerenciju privrednih tijela jugoslavenskih republika da bi one bolje kontrolirale gospodarstvo na svojem području. Paralelno s tim razbija se dotadašnja ekonomska blokada i počinje se polako ostvarivati prisnija veza s državama hladnoratovskoga Zapada, tj. njihovim gospodarstvima.

Posljednji autorski prilog, prije indeksa imena kojim završava ovaj naslov, djelo je Natalije Dimić Lompar i nosi naziv „Yugoslavia and the Two German States” (str. 429–500). U njemu autorica donosi studiju slučaja odnosa Jugoslavije prema Njemačkoj od razdoblja Drugoga svjetskog rata i stvaranja dviju njemačkih republika nakon završetka toga ratnog sukoba. Posebno nastoji istaknuti kako jugoslavenska diplomacija pokušava u svojem balansu između hladnoratovskoga Istoka i Zapada isto tako držati ravnotežu u odnosima prema Istočnoj i Zapadnoj Njemačkoj, iako to u idućih nekoliko desetljeća nije bilo lako. Dimić Lompar završava analizu 1968. godinom, koja je bila prekretnica zbog događanja u Čehoslovačkoj, ali i dolaska pomirljivijega Willyja Brandta na čelo Zapadne Njemačke.

Zbornik radova *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment* ogleđni je primjer kako objediniti interese mnogih, mahom mladih istraživača koji su prezentirali teme istraživanja kojima se bave godinama na jednom od svjetskih jezika u preglednoj, ali preciznoj formi. Posebice bih istaknuo tekstove Srđana Mičića i Jovana Čavoškog koji dolaze na početku naslova jer daju nove i iznimno zrele poglede na genezu i tijek vanjskopolitičkih napora monarhističke i socijalističke Jugoslavije. Moram napomenuti da tekstovi pružaju i mnoštvo novih perspektiva te upućuju na probleme vanjskopolitičkoga i vojnoga, ekonomskoga i dr. položaja Jugoslavije u Europi i svijetu. Mnogi od njih nisu dosad bili potpuno objektivno valorizirani. Pritom su svi autorski tekstovi praćeni mnoštvom bilježaka i završavaju prilično impresivnim popisima izvora i literature, koji pomažu zainteresiranom čitatelju da bolje shvati temu koja će prije svega privući povjesničare, ali vjerujem i politologe, ekonomiste i druge koji teže boljem razumijevanju vanjskopolitičkoga položaja i okolnosti djelovanja jugoslavenske diplomacije.

Stipica Grgić